

آشنایی با کتابخانه

آیه الله العظمی

مرعشی نجفی

کتابخانه حضرت آیه الله العظمی مرعشی نجفی اینک از
مهمترین کتابخانه‌های دنیاست. نفایس مخطوطات و نسخه‌های
بعضاً منحصر بفرد آن، کتابخانه را از برجستگی ویژه برخوردار
ساخته است.

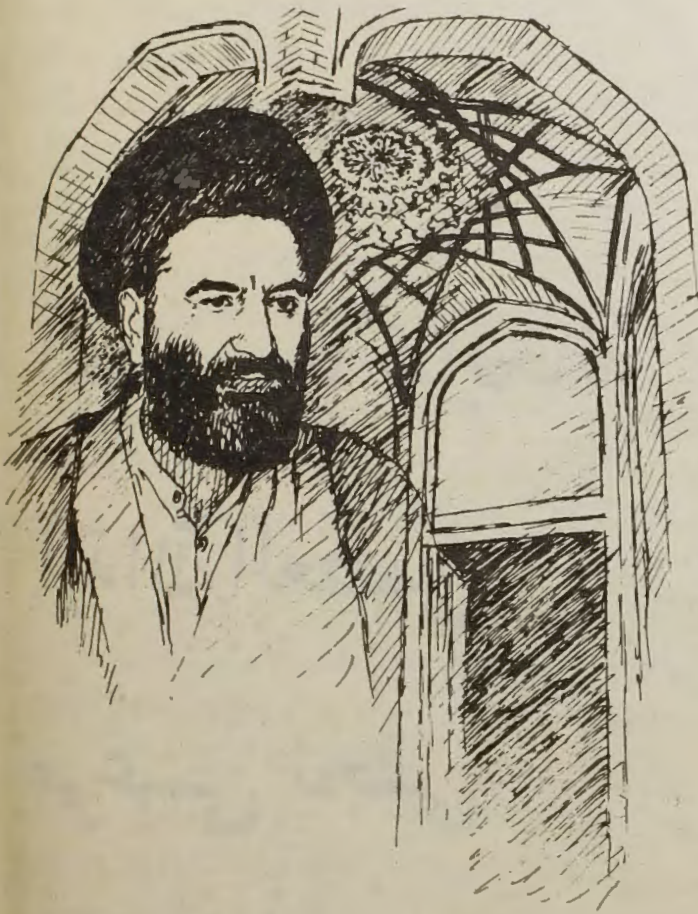
متأسفانه این مرکز بزرگ علمی و پژوهشی، آنچنانکه باید و
شاید معرفی نشده و شاید بسیاری از محصلان، فاضلان، استادان
و پژوهشیان قم نیز بدرستی ندانند در زوایای این گنجینه بزرگ
علمی چه گنج‌هایی نهفته است.

مجله آینه پژوهش که شناسائی و شناساندن مراکز علمی و
فرهنگی را وجهه همت خود ساخته است در اولین شماره - حسن
مطلع را - با حجه الاسلام والمسلمین آقای دکتر سید محمود
مرعشی تولیت کتابخانه مصاحبه‌ای تریب داد تا در جهت
شناساندن این مرکز گرانقدر و کم نظیر اسلام خوانندگان و
پژوهشیان را یاری رساند.

با سپاسمندی از جناب آقای مرعشی، متن مصاحبه را

می‌خوانید:

س: در ابتدا از حضور حضرتعالی تقاضا می‌کنیم مروری بر چگونگی تشکیل و پیدایش کتابخانه حضرت آیت الله العظمی مرعشی نجفی داشته باشید.

ج: بسم الله الرحمن الرحيم- اندیشه تأسیس این کتابخانه، یک هسته اولیه دارد که سالیانی قبل شکل گرفته است؛ سالیانی که حضرت آیت الله العظمی مرعشی در حوزه نجف اشرف مشغول تحصیل بودند. در آن سالها هجوم بیگانگان، بویژه انگلیسها، به فرهنگ اسلامی و ذخائر غنی آن شکلی جدی و علنی گرفته بود. هر روز سایه شوم و گرکس گونه این یغماگران بر کتابخانه ای می نشست و با یک نگاه سریع آنچه را مطلوب می افتاد، گلچین می کرد و می ربود. واسطه های سودجویی که به هیچ چیز جز سود شخصی نمی اندیشیدند، دست این یغماگران را به منابع عظیم فرهنگ اسلامی گشوده بودند و آنان را در این سرقت یاری می کردند. اینان همه جا را زیر پا می گذاشتند و از همه کس سراغ می گرفتند تا نسخه خطی کم یابی را بیابند، و یا به مجموعه گرانبهای دست پیدا کنند، آنگاه به بهایی اندک آن رابه چنگ می آوردند و با سود کمی در اختیار اربابان خود می گذاشتند.

با کمال تأسف، بی توجهی و کم مهری صاحبان و متولیان نسخ خطی نسبت به حفظ ذخائر فرهنگ اسلامی، راه را برای سودجویان بی فرهنگ هموار کرده بود. آیت الله العظمی مرعشی که ناظر دلسوخته این تاراج فرهنگی بودند، توان لازم و قدرت کافی را برای مقابله کامل با آن نداشتند. از این رو ایشان تصمیم گرفتند تا به قدر توان با این پدیده شوم مقابله کنند و در حد میسر به حفظ ذخائر فرهنگ اسلامی بپردازند.

در ابتدا فهرستی از کتابهای ارزشمند چاپی و نسخ خطی موجود در کتابخانه های شخصی و کتاب فروشها را تهیه کردند، به این امید که بتوانند آنها را خریداری کنند و از بوته تاراج خارج کنند. خرید این مجموعه بودجه زیادی لازم داشت که ایشان فاقد آن بودند. به این لحاظ از ضروری ترین مخارج زندگی خود می کاستند و زحمت نماز و روزه استیجاری را متحمل می شدند تا مقداری از آن بودجه را تأمین کنند. در همین راستا ایشان می فرمودند که مدت شش ماه در پایان شب و

پس از فراغت از درس و بحث، به برنج کوبی می پرداختند و پول حاصل از آن تلاش را صرف خرید کتاب می کردند.

تحمل تنگدستی و زحمت کار و تلاش در راه حفظ میراث فرهنگی اسلام، نه تنها برایشان گران نمی آمد، که خوش و گوارا بود. شهد گوارایی که نتیجه کار به کام ایشان می نشاند، نه تنها خستگی را از تن ایشان می زدود، که مرارت حاصل از استهزا و تمسخر کسانی که ایشان را به انجام کاری بیهوده متهم می کردند؛ نیز می سترد. کم نبودند افرادی که رنج جستجو در میان کتابهای مختلف و گردآوری نسخ خطی گرد و غبار گرفته را یک رنج بیهوده و بی سرانجام می دانستند؛ و نکوهش به ایشان را نوعی امر به معروف و هدایت و خیرخواهی تلقی می کردند. اما هدف و انگیزه مقدس ایشان مانند خورشیدی نورانی نتیجه کار را مشخص می کرد و به ایشان روشنی و گرمای لازم را می بخشید. حتی آنگاه که برای خرید کتاب ریاض العلماء، تألیف میرزا عبدالله عیسی افندی اصفهانی از دانشمندان قرن دوازده هجری قمری، ایشان توسط

مزدوران انگلیسی دستگیر و زندانی شدند و شبی را تا صبح با مرارت کامل در زندان انگلیسیها گذراندند؛ خم به ابرو نیاوردند و ناراحت نشدند. تنها غمی که بر دل ایشان نشست، این بود که آن مزدوران کتاب را از کف ایشان ربودند. گرچه اجازه استنساخ آن کتاب را در مدت بیست و چهار ساعت از آنها گرفتند و به کمک تنی چند از دوستان خود به استنساخ آن پرداختند؛ ولی کدورت حاصل از به یغما رفتن کتاب، با ایشان بود.

از میان بردن منابع و ذخائر فرهنگی شیعه برای بی اعتبار جلوه دادن این مذهب، یکی از اهداف استراتژیک و قدیمی استعمارگر پیر انگلستان بوده و هست. در این جهت سرمایه گذاری هنگفتی شده بود: واسطه‌های سودجو مجموع کتابهای در معرض فروش را - چه ارزشمند و چه فاقد ارزش - می خریدند، تا بازار خرید کتاب کاملاً در کنترل آنان باشد. نتیجه این سرمایه گذاری را شما امروز می بینید: نسخه‌های خطی و قدیمی کتب اربعه شیعه به راستی کم و نایاب است؛ در حالی که نسخ خطی دیگر کتابها که حتی قدیمتر از کتب اربعه است، موجود می باشد. این نشان می دهد که در کنار ساختن مذاهب و فرقه‌های ساختگی و دروغی، از میان بردن ذخائر فرهنگی و اصیل تشیع نیز در راستای هدف استعمارگران بوده است.

آیت الله العظمی مرعشی نجفی از معدود کسانی بودند که بر این غارت میراث فرهنگی دل می سوزاندند و متأسف بودند و با تمام توان اندیشه مقابله با آن را داشتند. اما همان گونه که عرض کردم، توان ایشان محدود بود. علی رغم این محدودیت در توان و مشکلات دیگر، عنایات الهی شامل حال ایشان شد و معظم له توانستند مقدار زیادی از ذخائر فرهنگ اسلامی و شیعی را از این تاراج برهانند. مجموعه گرانقدری از این ذخائر را تهیه و گردآوری کردند و بخشی از آن را که شامل نسخ خطی و کتب چاپی نفیس بود، قبل از تأسیس این کتابخانه، به کتابخانه آستان قدس رضوی و کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران، و بویژه کتابخانه دانشکده الهیات اهدا کردند؛ تا در آنجا محفوظ باشد و در اختیار محققان و علاقه مندان قرار بگیرد. مجموعه‌ای که ایشان به کتابخانه دانشکده الهیات اهدا

فرمودند، حدود سیصد و هفتاد جلد از کتابهای فارسی نفیس خطی بود که صورت اسامی آن در جلد اول فهرست کتابخانه دانشکده الهیات آمده است، و در همان جای یاد شده که هسته اصلی مخطوطات این کتابخانه را مجموعه اهدایی ایشان تشکیل می دهد.

اهمیت و حفظ میراث فرهنگی اسلام همواره در ذهن ایشان جایگاه خاصی داشته و دارد. هنگامی که بنای مدرسه معظم له در قم به پایان رسید و آماده بهره برداری شد، یکی - دو اتاق آن برای مطالعه و کتابخانه اختصاص داده شد و بیشتر کتابهای درسی و متون فقهی و تفسیری، برای استفاده طلبه‌های مدرسه در آن وجود داشت. به مرور زمان افراد دیگری نیز از خارج مدرسه برای استفاده از کتابخانه تشریف می آوردند. و از کتابهای موجود استفاده می کردند. رفته رفته به منابع بیشتری احساس نیاز می شد، و با فراهم آمدن منابع و کتابهای جدید، فضای محدود و بازدهی مطلوب آن ممکن نبود به این لحاظ تصمیم گرفته شد طبقه سوم مدرسه ساخته شود و به عنوان کتابخانه مورد استفاده قرار بگیرد. این کار انجام شد و این کتابخانه در روز نیمه شعبان ۱۳۵۸ هجری قمری افتتاح شد. چندان زمانی سپری نگشت که دوباره احساس کمبود فضا شد و استقبال و تقاضا رو به فزونی داشت و مکان محدود بود. از این رو حضرت آیت الله العظمی مرعشی نجفی تصمیم گرفتند بنای یک کتابخانه بزرگ و مستقل را پی ریزی کنند و مشکلات کمبود منابع و محدودیت فضا را بکاهند. حدود هزار متر زمین خریداری شد و کلنگ بنای کتابخانه به زمین زده شد. مراحل تکمیل بنا و آماده سازی آن چهار سال به طول انجامید و بنای کتابخانه در چهار طبقه آماده بهره برداری گشت. افتتاح رسمی آن نیز در نیمه شعبان ۱۳۹۴ هجری قمری انجام شد و کتابخانه با حدود شش هزار جلد کتاب شروع به کار کرد. فضای کتابخانه جدید، استعداد گسترش گنجینه کتابهای خطی و چاپی و سایر قسمتها را داشت؛ از این رو تمام همت و تلاش ما در گسترش و غنای آن به کار گرفته شد.

حضرت آیت الله العظمی مرعشی قسمت اعظم کتابهای خودشان را به کتابخانه اهدا فرمودند و هر روز به مجموعه ذخائر این کتابخانه افزوده می شد. در یک اقدام بعدی، حدود پانصد

متر زمین دیگر در جنب کتابخانه تهیه شد و در آن بنای یک ساختمان پنج طبقه ریخته شد و پس از تکمیل، به مجموعه بنای کتابخانه موجود افزوده گشت.

امروز که حدود پانزده سال از اولین روز شروع کار کتابخانه با موجودی شش هزار جلد کتاب می گذرد؛ تعداد کتابهای چاپی موجود در آن از مزر دو بیست و پنج هزار جلد می گذرد که از این تعداد، مجموع صدوسی و پنج هزار جلد آن فیش برداری شده و بقیه در حال فیش برداری است. نسخ خطی کتابخانه مجموعه ای بالغ بر بیست و پنج هزار جلد را تشکیل می دهد که بعضی از عناوین آن، خود مجموعه ای از چند کتاب و رساله را تشکیل می دهد که اگر تعداد آن عناوین نیز جداً به حساب آید، این مجموعه بالغ بر پنجاه تا شصت هزار نسخه خطی می گردد. تا کنون بر این مجموعه هفده جلد فهرست نگاشته و چاپ شده و جلد هجدهم آن نیز در دست چاپ است. در هر جلد از این فهرستها، چهارصد کتاب معرفی گشته است.

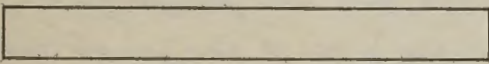
مجموعه ذخائر این کتابخانه در حال فزونی و گسترش است. زیرا گذشته از ارسال کتابهای اهدایی یا وقتی به کتابخانه، بعضی از صاحبان کتابخانه های کوچک شخصی و نسخ خطی، کتابها و نسخ خود را به این کتابخانه اهدا و یا وقف می کنند. همچنین بنا به تصویب شورای عالی انقلاب فرهنگی، کلیه ناشرین موظفند تعداد پنج جلد از آثاری که منتشر می کنند، به پنج کتابخانه بزرگ کشور، یعنی کتابخانه آستان قدس رضوی، کتابخانه مجلس شورای اسلامی، کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران، کتابخانه ملی و این کتابخانه هدیه کنند. لذا از این طریق، تازه ترین آثار منتشر شده به کتابخانه ارسال می گردد. همه ساله نیز نماینده ای از سوی کتابخانه در نمایشگاههای مختلف کتاب که در خارج از کشور تشکیل می شود شرکت می کند و آخرین کتابهای منتشر شده از سوی ناشران، بویژه ناشران کشورهای عربی، و خصوصاً لبنان و سوریه، خریداری می کند و به این کتابخانه ارسال می گردد.

در مسافرتها ای که گاه و بیگاه اینجانب بنا به دعوت کتابخانه ها به خارج از کشور دارم؛ کتابهای مختلفی که در رابطه با جهان اسلام و یا ایران است به زبانهای مختلف چاپ و

منتشر شده است خریداری می کنم. گاهی نیز کتابخانه های شخصی که در آن مجموعه ای از کتابهای مختلف خطی و چاپی موجود است، برای فروش به این کتابخانه پیشنهاد می شود.

غیر از کتابهای عربی، بیشترین کتابهای خارجی زبان این کتابخانه، از طریق مبادله فرهنگی با مراکز تحقیقاتی و کتابخانه های بزرگ جهان تأمین می گردد. از هر کتابی که توسط کتابخانه ما چاپ و منتشر می گردد، یک نسخه برای مراکز ارسال، و آنان نیز متقابلاً کتابهای منتشره خود را به این کتابخانه ارسال می دارند. تمام تلاش ما بر این است که هر مقدار کتاب و نسخه خطی نفیس که برای فروش به این کتابخانه عرضه می شود، خریداری کنیم.

اکثر قریب به اتفاق کتابهای خطی این کتابخانه، غیر از آنهایی که حضرت آیت الله العظمی مرعشی نجفی وقف فرموده اند، خریداری شده است؛ چرا که در میان کتب واقفین و اهدا کنندگان، کمتر نسخ خطی دیده می شود.

س: حضرتعالی اشاره ای داشتید که گنجینه نسخ خطی کتابخانه از بیست و پنج هزار جلد تشکیل شده است خواهشمند است از این گنجینه عظیم و کم نظیر، اطلاعات بیشتری در اختیار خوانندگان بگذارید.

ج: بیش از شصت درصد از مخطوطات این کتابخانه به زبان عربی، و بقیه به زبان فارسی و اردو می باشد. بعضی از آنها مجموع چندین رساله بزرگ و کوچک، در یک مجلد هست. اکثر نسخه های خطی این کتابخانه منحصر به فرد است. در میان آن، نسخه هایی به خط مبارک علمای بزرگ شیعه دیده می شود.

همچنین نسخه هایی وجود دارد که برای بزرگان از علمای شیعه قرائت شده و آنان صحت متن را تصدیق کرده و اجازه بهره برداری از آن را داده اند. در این مجموعه، خط مبارک عالمان بزرگی مانند شیخ طوسی، محقق اول، علامه حلی، فخرالمحققین، سید حیدر آملی، شهید ثانی، علامه مجلسی، شیخ حر عاملی، میرداماد، شیخ بهائی، آخوند ملا صدراالدین

شیرازی، فیض کاشانی همچنین شیخ انصاری شیخ فضل الله نوری و... موجود است. قدیمیترین نسخه خطی این مجموعه که تاریخ دارد، بخشی از قرآن مجید است که به خط علی بن هلال، مشهور به ابن بواب کاتب بغدادی است. این بخش شامل دو جزء از قرآن مجید است که در سال ۳۹۲ هجری قمری در بغداد نوشته شده و پایان آن، نام کاتب و تاریخ نگارش آن موجود است. البته نسخه خطی دیگری از قرآن مجید به خط کوفی وجود دارد که طبیعتاً باید قبل از نسخه ابن بواب نگارش یافته باشد؛ اما تاریخ نگارش آن مشخص نیست. حتی در یک نگاه گذرا به مجموعه نسخ خطی کتابخانه آیت الله العظمی مرعشی نجفی، ارزش آن به خوبی مشخص می شود. اشاره ای به بعضی از نسخ موجود در این کتابخانه، جهت آشنایی بیشتر با این مجموعه، خالی از فایده نیست:

- ۱- چند برگ قرآن کوفی؛ از قرن سوم هجری.
- ۲- دو جزء قرآن به خط علی بن هلال، معروف به ابن بواب کاتب بغدادی؛ به تاریخ ۳۹۲ ق.
- ۳- اعراب القرآن؛ ۴۴۶ ق.
- ۴- دو جلد تفسیر تبیان شیخ طوسی که برایشان قرائت شده است؛ به تاریخ ۴۵۵ ق.
- ۵- نهج البلاغه؛ ۴۶۹؛ یا ۴۹۹ ق.
- ۶- نهایه شیخ؛ ۵۰۷ ق.
- ۷- مبسوط شیخ؛ ۵۰۷ ق.
- ۸- معجم الصحابه بغوی؛ ۵۱۳ ق.
- ۹- نهج البلاغه، با اجازه بر روی آن؛ ۵۲۹ ق.
- ۱۰- رسائل صابی؛ ۵۳۳ ق.
- ۱۱- نهایه شیخ؛ ۵۳۵ ق.
- ۱۲- نزهة القلوب؛ ۵۴۳ ق.
- ۱۳- الجمل الهادیة؛ ۵۷۲ ق.
- ۱۴- ارشاد مفید؛ ۵۶۵ ق.
- ۱۵- بصائر الدرجات؛ ۵۹۱ ق.
- ۱۶- رجال کشی؛ ۵۷۷ ق.
- ۱۷- انتصار سید مرتضی؛ ۵۹۱ ق.
- ۱۸- دو جلد من لایحضره قرن ششم.
- ۱۹- مجموعه رسائل مفید؛ قرن ششم.

۲۰- المزار؛ قرن ششم.

۲۱- نهج البلاغه؛ ۶۴۹ ق.

۲۲- تفسیر ینابیع العلوم؛ ۶۶۱ ق.

۲۳- شفای ابن سینا؛ ۶۲۲ ق.

۲۴- نهج البلاغه؛ ۶۷۷ ق.

۲۵- صحیفه سجادیه؛ ۶۹۵ ق.

۲۶- الجمع بین الصحیحین، ۶۷۵ ق.

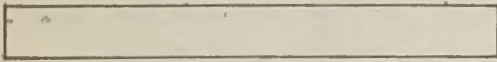
۲۷- ذخیره خوارزمشاهی؛ ۶۸۶ ق.

به طور کلی کتابهای قرن پنجم به بعد در این کتابخانه بسیار است که اگر بخواهیم اسامی همه آنها را بیاوریم، بیش از آن است که در این مختصر بگنجد.

قسمت اعظم مجموعه کتب خطی، حاصل رنج بسیار و زحمت توانفرسایی است که حضرت آیت الله العظمی مرعشی در گردآوری آن متحمل شدند؛ کتابهایی که از چنگال واسطه های انگلیسی به دورنگه داشته شد. زمانی که این واسطه ها در همه جای نجف، بویژه در بازار قیصریه، چوب حراج و تاراج را به ذخائر فرهنگ اسلامی می زدند؛ تمام تلاش ایشان صرف این می شد که تا حد ممکن بخشی از این میراث فرهنگی و ذخائر گرانبها حفظ شود. البته تلاش ایشان در مقابل آنچه که آنان به پشتوانه سرمایه های هنگفت خود از عراق خارج می کردند، بسیار محدود بود. اما همین تلاش محدود که از علاقه و توجه ایشان به این ذخائر فرهنگی سرچشمه می گرفت؛ هسته اصلی و مرکزی این مجموعه را فراهم ساخت. اگر تنگناهای اقتصادی و یا ملامتهای افراد بی توجه می توانست اراده ایشان را سست کند؛ امروز این مجموعه را نداشتیم.

بعدها که من نیز افتخار همراهی ایشان را در گردآوری ذخائر فرهنگی اسلام داشتم؛ خود ناظر ملامت افرادی بودم که به ظاهر و بنا به نیت خود برای ایشان خیرخواهی و دلسوزی می کردند. آنان می خواستند ایشان را از میان انبوه اوراق خاک گرفته نجات دهند و به ایشان پیشنهاد می کردند که اگر می خواهید کتابخانه ای داشته باشید، چه بهتر که از کتابهای چاپی امروز که با چاپهای خوب و جلدهای تمیز و قشنگ همه جا فراوان است، تهیه کنید و خود را از رنج جستجو در میان اوراق برهانید. اما ایشان در پرتو هدف و انگیزه مقدس خود،

دست حکام و زمامداران صفویه است.

س: همان گونه که حضرتعالی نیز فرمودید، حفظ و نگهداری ذخائر فرهنگی اسلام بسیار لازم و با اهمیت است. در این راستا شما برای حفاظت از مجموعه‌ای که در اختیار دارید، چه تدابیری را اندیشیده‌اید؟

ج: مجموعه آثاری که ما در اختیار داریم، به دو بخش کلی آثار خطی کهن و آثار غیر خطی و جدید تقسیم می‌شود. و لذا به دو نوع مراقبت و نگهداری احتیاج دارد: یک مراقبت عمومی که شامل تمام این آثار می‌شود؛ و دیگر مراقبتهای ویژه که مخصوص آثار خطی و کهن است. در بخش مراقبتهای ویژه در مرحله اول تصمیم گرفته شده است از کلیه این آثار میکروفیلم تهیه شود؛ تا بنا بر احتیاط اگر اصل نسخه دستخوش آفتی شد؛ حداقل میکروفیلم آن موجود باشد. تا کنون در حدود پنج هزار نسخه میکروفیلم شده و بقیه نیز در حال انجام یافتن است.

چون کلیه نسخ خطی نفیس و اکثر آنها منحصر به فرد است، در اختیار مراجعه کنندگان معمولی قرار نمی‌گیرد. چرا که استفاده از این نسخ شیوه و آداب بخصوصی دارد که عدم رعایت آن، عمر نسخه را کوتاه می‌کند و گاهی نیز آن را از بین می‌برد. به عنوان مثال در مطالعه این نسخه‌ها، هیچگاه نباید برای ورق زدن آن از رطوبت دست کمک گرفت؛ چرا که رطوبت بر روی جوهر و کاغذ آن اثر نامطلوب می‌گذارد و رفته رفته کلمات حاشیه آن محو و ناخوانا می‌شود.

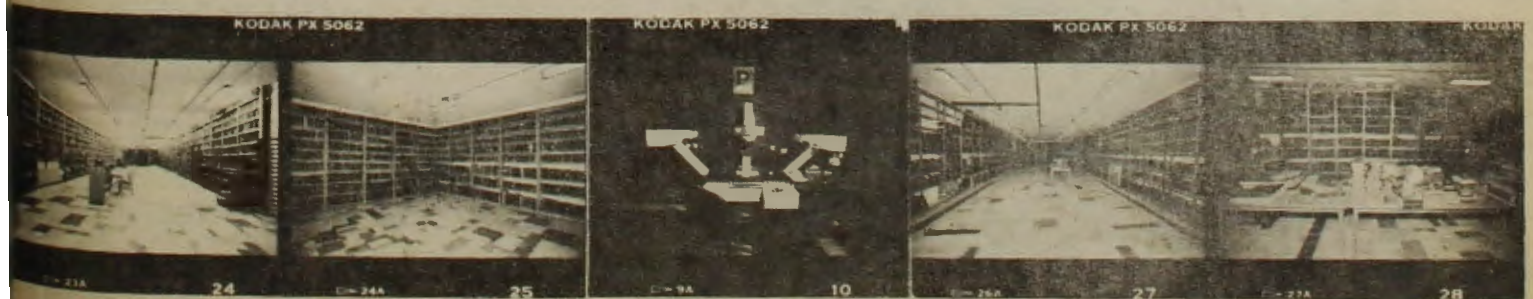
هرگاه یکی از نسخ خطی کتابخانه بنا به ضرورتی مورد نیاز یک محقق باشد، آن را با نظارت یک فرد مسؤول درمذمت مشخصی داخل سالن ویژه کتابخانه در اختیار او می‌گذاریم. البته ما

ثابت و استوار ماندند، حتی در سال ۱۳۴۳ ق در زمان مرحوم آیت الله حاج شیخ عبدالکریم حائری که ایشان از نجف اشرف به قم آمدند؛ این انگیزه و هدف را با خود داشتند و اینجا هم چه در لابلای انبوه کتابها و اوراقی که در مدرسه فیضیه بدون کمترین توجهی انباشته شده بود؛ و چه در مکانهای دیگر، هدف خود را تعقیب می‌کردند و به نتایجی هم رسیدند.

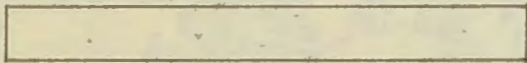
البته علمای پیشین ما سعی کامل و تلاش بسیار در حفظ ذخائر اسلامی داشتند و این امر از میان حوادث اندوهباری که بر میراث فرهنگی ما گذشته، به خوبی مشاهده می‌شود. چندین بار مجموعه آثار فرهنگ اسلام توسط دشمنان به آتش کشیده شد: کتابخانه شیخ طوسی را به آتش کشیدند؛ در حمله مغولها به ایران در نیشابور، کتابخانه‌ای را با حدود هشتاد هزار جلد کتاب آتش زدند و تمامی آن را سوزاندند؛ بعد از حمله افغانه به ایران و تسلط آنان بر این سرزمین، معروف است که سوخت خمامهای اصفهان را تا مدتی از کتابهای علمای بزرگ شیعه تأمین می‌کردند؛ و حوادث دیگر از این قبیل.

بنابراین آنچه امروزه به دست ما رسیده است، حکایت از رنج فراوان و سعی و تلاش بسیاری دارد که در حفظ آن عالمان و بزرگان پیشین کوشیده‌اند. بنابراین ما باید با تمام وجود در حفظ این آثار بکوشیم و آن را از دسترس حوادث دورنگه داریم.

اگر تب حساسیت حفظ میراث فرهنگی در میان بزرگان ما فرو نمی‌نشست و رو به ضعف نمی‌گذاشت و همان حساسیت عالمان بزرگ سلف حفظ می‌شد؛ استعمارگر پیر نمی‌توانست نسخ خطی و اصیل کتب اربعه شیعه را در راستای اهداف پلید خود تا حد نایابی نابود کند. و بعد ادعا کند که مذهب تشیع اصل و بنیادی در تاریخ صدر اسلام نداشته، و ساخته و پرداخته

قرار می گیرد. کتابهایی که از این قرنطینه بگذرند، برای همیشه استریزه می شوند و نسبت به موریانه در امان خواهند بود.

س: در میان فرمایشات حضرتعالی اشاره ای بود به مبادله میان انتشارات کتابخانه حضرت آیت الله العظمی مرعشی با دیگر کتابخانه ها و مراکز فرهنگی؛ شما وجود چنین رابطه ای را در راستای حیات مفید و فعال کتابخانه در چه حد از ضرورت می دانید؟

ج: اصولاً یک کتابخانه یا مرکز فرهنگی بزرگ، بدون ارتباط با دیگر مراکز فرهنگی و کتابخانه های داخل و خارج کشور نمی تواند فعالیت کامل و مفیدی داشته باشد. در یک ارتباط خوب و مفید با دیگر مراکز فرهنگی امکان سرویس دهی مطلوب و فایده رسانی مفید بیشتر فراهم می گردد. اطلاع از ذخائر و امکانات دیگر کتابخانه ها و مراکز فرهنگی و داشتن آثار منتشر شده آنها، امکان چنین سرویس دهی و فایده رسانی را فراهم می کند. در همین راستا این کتابخانه با بیش از سیصد و شصت مرکز علمی، آکادمی، دانشگاه و کتابخانه های بزرگ - اعم از داخل و خارج از کشور - ارتباط و مکاتبه و مبادله پایاپای دارد؛ تا بتواند چنین سرویس دهی و فایده رسانی مطلوبی را داشته باشد. ره آورد چنین ارتباطی برای این کتابخانه، آرشيو کتابهای خارجی آن است که بیش از پانزده هزار جلد کتاب در موضوعاتی مانند اسلام، ایران و علوم مختلف را در خود گنجانده است.

اکثر کتابهای این مجموعه از طریق همان رابطه پایاپای و مبادله منشورات، گردآوری شده است. آنچه کتابخانه ها و مؤسسات فرهنگی خارج در زمینه مسائل مورد نیاز ما منتشر

چنین مشکلی را در مورد ارائه میکروفیلم از این آثار خطی به اشخاص حقیقی یا حقوقی که در جهت تألیف و تحقیق به آن نیازمند باشند، نداریم. و هرگاه تقاضایی به ما برسد اقدام می کنیم.

از جمله مراقبتهای ویژه از نسخ خطی و آثار کهن، عدم تهیه زیراکس از صفحات آن است، چرا که حرارت دستگاه زیراکس باعث خشک شدن صفحات کتاب می گردد و به مرور زمان صفحات خشک شده، شکسته و خورد می شود. بنابراین تنها طریق مجاز تکثیر این نسخ، استنساخ و یا تهیه میکروفیلم از آن است.

در بخش مراقبتهای عمومی که شامل تمام ذخائر کتابخانه می شود؛ در کتابخانه های ایران نسبت به دو آفت آتش سوزی و موریانه بیشترین توجه را باید داشت؛ چرا که این دو آفت، کتابخانه های ما را نسبت به آفات دیگر بیشتر تهدید می کند. در مورد آتش سوزی، کتابخانه دارای دستگاههای تمام اتوماتیک مجهز به چشم الکترونیک می باشد که با احساس کوچکترین دود، در ابتدا زنگهای هشدار دهنده آن به صدا در می آید؛ و در صورتی که عکس العمل مناسبی صورت نگیرد، کیسولهای حاوی گاز بالن این دستگاه به طور اتوماتیک به پخش گاز می پردازد. این گاز فوراً حریق را خاموش می کند؛ بدون اینکه بر خلاف دیگر گازهای اطفای حریق، بر روی کتابها اثر سوئی بگذارد.

برای مقابله با آفت موریانه اخیراً کتابخانه به دستگاهی مجهز شده است که حالت قرنطینه برای کتابها دارد. کتابهایی که مورد هجوم موریانه قرار گرفته و یا در معرض هجوم بوده است، به مدت هفتاد و دو ساعت در این دستگاه که داخل آن حاوی گازی برای موریانه زدایی و استریزه کردن کتاب است،

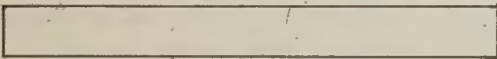

خط مبارک شیخ طوسی بر روی جلد سوم «تفسیر تبیان» که بسال ۵۵۵ هجری نوشته شده است.

ساختند، برای ما فرستادند. ما نیز در مقابل، یک جلد از کلیه منشورات خود را برای آنها فرستادیم. در نتیجه همین رابطه، ما مجموعه‌ای متشکل از دو هزار کتاب عکسی مخصوص داریم. میکرو فیلمهایی که از کتابهای خطی موجود در کتابخانه‌های خارج از کشور گرفته شده، از روی آنها عکس تهیه گشته و به صورت کتاب‌های عکسی، مجموعه‌ای در دو هزار جلد را تشکیل داده است. این میکروفیلما از روی نسخ خطی موجود در کتابخانه‌های مختلف از جمله کتابخانه ملی پاریس، کتابخانه بریتانیا در لندن، کتابخانه چستریتی در دوبلین، کتابخانه اسکوریا در اسپانیا، کتابخانه واتیکان، کتابخانه امپروزیانا در میلان ایتالیا، کتابخانه ظاهریه دمشق، کتابخانه دارالکتب قاهره، و کتابخانه‌های ترکیه و هند و پاکستان، تهیه شده است. البته این بخش بسیار کوچک و محدودی از کتابخانه‌ها و مراکز فرهنگی است که ما با آنها ارتباط داریم؛ ذکر اسامی و مشخصات تمامی آنها در این مقال نمی‌گنجد. از جمله ما فقط در آمریکا با پیش از هشتاد مرکز فرهنگی، از قبیل کتابخانه کنگره ارتباط فرهنگی داریم. اخیراً تصمیم گرفتیم از

کتابهای عکسی که اصل نسخه آنها در کتابخانه‌های دیگر نگهداری می‌شود و ما عکس آنها را داریم، فهرستی منتشر کنیم و در اختیار علاقه‌مندان بگذاریم.

البته این نکته قابل تذکر است که در این چند سال اخیر که روابط دولت جمهوری اسلامی ایران با دیگر کشورها نوساناتی داشته، ما هم در ارتباطهای خود کم و بیش چنین نوساناتی را داشتیم. اما خوشبختانه فعلاً تصمیماتی گرفته شده است که از طریق آن جبران کمبودهای هفت-هشت سال گذشته بشود و از این ناحیه، کتابخانه کمبود و مشکلی نداشته باشد و بتواند آثار مفید و لازم منتشر شده را کسب کند.

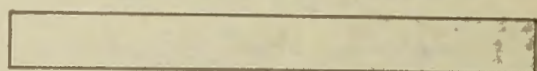

س: حضرتعالی در یک نگاه گذرا، بعضی از عناوین نسخ خطی موجود در کتابخانه را به اجمال مرور کردید. لطفاً در مورد عناوین کلی کتابهای چاپی نیز چنین مرور کوتاهی داشته باشید؟

ج: یک نگاه اجمالی و مروری - هر چند کوتاه - بر عناوین مجموعه کتابهای چاپی که از مرز دویست و پنجاه هزار جلد گذشته و هر روز در حال افزایش است، فرصت زیادی می‌طلبد. اما در یک نگاه بسیار کلی و گذرا یادآوری می‌شود که در حدود صد و سی و پنج هزار جلد از کتابهای چاپی این کتابخانه فیش برداری شده و بقیه نیز در حال فیش برداری است. عناوین کلی این مجموعه عبارتست از:

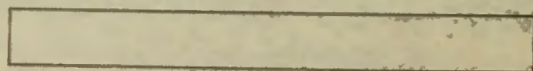
- ۱- فرهنگ اسلامی: در این بخش مجموعه عناوین بسیاری که در رابطه با مکتب اسلام است، قرار می‌گیرد. از قبیل: علوم اسلامی، تاریخ اسلام، فرهنگ، تمدن، هنر اسلامی و...
 - ۲- فرهنگ تشیع: در این بخش منابع فرهنگ شیعی در موضوعاتی مانند کلام، تفسیر، فقه تاریخ و غیره جای می‌گیرد.
 - ۳- فرهنگ عمومی: این بخش شامل عناوینی در فرهنگ عمومی، از قبیل علوم مختلف و گوناگون، تاریخ جهان و ایران، فرهنگ ملل و اقوام گوناگون، هنرهای مختلف، علوم غربیه، و عناوین کوچکتری مانند موسیقی، شطرنج و... می‌شود.
- در این بخش کتابهای چاپی نیز مجموعه بسیار نفیسی از کتب چاپی بسیار کهن موجود است و مربوط به اوایل پیدایش صنعت چاپ می‌شود. به عنوان نمونه می‌توان از کتاب تحریر

اقلیدس که پانصدسال پیش چاپ شده است، یا انجیل و کتاب قانون ابن سینا که در اوایل پیدایش صنعت چاپ در رُم به چاپ رسیده، نام برد. در بخش کتابهای چاپی مجموعه‌ای از کلیه کتابهای فرقه‌های دینی، از قبیل وهابیت، بهائیت، همچنین کتابهای گروهکهای سیاسی در جایگاه مخصوص وجود دارد که می‌تواند مورد استفاده محققان و مؤلفان معتبر قرار بگیرد. این بخش کتابخانه از ناحیه کتابهای مصادره‌ای که از گروهکهای مختلف ضبط شده است، تغذیه گشته و می‌شود.

س: آیا آرشیوروزنامه و مجلات نیز دارید؟

ج: در حال حاضر چنین آرشیوی نداریم، اما تصمیم جدی بر این است که چنین آرشیو مهمی تشکیل شود؛ چرا که موجودی روزنامه‌های قدیمی، از قبیل روزنامه‌های چاپ سنگی و روزنامه‌های زمان مشروطیت، بد نیست. علت اینکه تا کنون اقدام به آرشیو آنها نشده، کمی وقت و اولویت آرشیو کتابها بوده است.

س: این کتابخانه براساس کدام متد کتابداری اداره می‌شود؟

ج: در حال حاضر شیوه و متد ما سنتی و قدیمی است. برای کتابها سه نوع فیش وجود دارد: فیشهای سفید رنگ و براساس نام کتابها؛ فیشهای سبز رنگ و براساس موضوع کتابها؛ و فیشهای صورتی رنگ و براساس مؤلف کتابها. هر سه دسته از فیشها براساس حروف الفبا تنظیم شده است.

البته همان گونه که ضرورت اقتضاء می‌کند، اگر بخواهیم همپای دیگر مراکز فرهنگی خوب دنیا حرکت کنیم و به سرویس دهی مطلوب و متناسب با زمان پردازیم، تصمیم جدی داریم که در آینده‌ای نه چندان دور سیستم کتابداری جدید را پیاده کنیم. البته این خود مقدمه کامپیوتری کردن سیستم کتابداری اینجا می‌شود، گرچه آن موقع نیز سیستم سنتی کنونی باقی خواهد ماند و مورد استفاده کسانی که مایل باشند از آن بهره بگیرند، قرار خواهد داشت.

س: تعداد اعضای این کتابخانه چند نفر است؟

ج: برای آقایان محققین و طلبه‌ها که محدودیتی در استفاده از کتابخانه نیست و احتیاج به کارت عضویت ندارند. ولی تعداد آقایان دیگری که با شرایط خاص عضو این کتابخانه می‌شوند و کارت عضویت دارند؛ اکنون شش هزار و ششصد و چهل نفر هست. و روزانه - به طور متوسط - هزار و پانصد، تا دو هزار نفر از این کتابخانه استفاده می‌کنند. کتابخانه متأسفانه به علت کمبود مکان و محدود بودن سالن مطالعه، فعلاً از پذیرفتن خواهان معذور است. همچنین به علت وجود کتابهای بسیار نفیس و گرانبسنگ و رعایت احتیاط کامل در حفظ و نگهداری آن، این کتابخانه بخش امانی ندارد و کتاب را برای مدتی به صورت امانت در اختیار اعضا قرار نمی‌دهد.

س: حضرتعالی اشاره به کمبود مکان داشتید. برای توسعه کتابخانه و رهایی از این مشکل به چه طرحهایی اندیشیده‌اید؟

ج: بله، از چندین وقت پیش احساس کمبود مکان می‌شد. غیر از اینکه این کمبود سرویس دهی ما را تا حدی با مشکل روبرو کرده است و با این افزایش حجم کتاب، تا یک سال آینده، کتابخانه محل نگهداری کتابهای جدید را هم نخواهد داشت.

از این رو دیر وقتی است که به فکر توسعه کتابخانه هستیم و در این زمینه اقداماتی انجام شده است. در زمان حیات شریف حضرت امام خمینی - قدس سره الشریف -

است. کتابخانه آستان قدس رضوی از نظر دارا بودن کتابهای بسیار نفیس هنری، مینیاتوری و قرآنهای نفیس، به راستی غنی و مقام اول را دارد. اما این کتابخانه بنا بر اینکه هدف اصلی مؤسس و گرد آورنده آن، مجموعه کتابهای خطی و نفیس در زمینه فرهنگ اسلام متمرکز بوده است، در زمینه های هنری و مینیاتوری به پای آن نمی رسد. اما در فرهنگ اسلامی از آن غنیتر است.

و اما کتابخانه های خارج از کشور. در زمینه فرهنگ اسلامی، بیشتر به منابع اهل سنت تکیه و دسترسی داشتند. و به این لحاظ از نظر منابع فرهنگ تشیع بسیار ضعیف و محدود می باشند.

قبل از پیروزی انقلاب اسلامی، از ایران کتاب خاصی به کتابخانه های بزرگ دنیا ارسال نمی شد؛ تنها چندین کتاب که مربوط به جشنهای دوهزار و پانصد ساله شاهنشاهی بود، ارسال گشته بود؛ و خیلی از کتابخانه ها تصور می کردند که تنها همین چندین کتاب در ایران منتشر شده است.

وقتی ما بعد از انقلاب کتابهایی را به کتابخانه های دنیا ارسال کردیم، آنها به دیده تعجب می نگریستند. امروزه ما ضمن ارسال منابع شیعه، کاتالوگهایی نیز از انتشارات موجود برای آنها می فرستیم.

س: حضرتعالی اشاره فرمودید که شما هم از سالیانی پیش در گردآوری نسخ خطی سهیم هستید و فعلاً نه به این امر مهم اهتمام می ورزید. بنابراین باید در این جهت خاطرات بسیاری داشته باشید. لطفاً برخی از خاطرات خود را در این زمینه بازگو بفرمایید.

ج: خاطرات من در این زمینه بسیار زیاد است: خاطرات شیرین و تلخ که از میان آنها می توان خیلی مطالب را فهمید. از جمله کیفیت برخورد تأسف آور ما با ذخائر فرهنگی بسیار غنی که از پیشینیان برای ما به ارمغان مانده است، و ضرورت سرو سامان دادن به این مسئله حیاتی و گردآوری و حفاظت مطلوب این آثار.

یک روز جناب آقای والد به من تلفن فرمودند که بیا منزل

یک آقای آمده و نسخه خطی را برای فروش آورده است. بنده رفتم و دیدم کتابی در علم جفر است. از آن شخص سؤال کردم باز هم کتاب خطی دارید؟ گفت: نه؛ تنها یک سری اوراق دارم. گفتم: منزلتان کجاست؟ گفت: کاشان. پرسیدم: چه وقت به کاشان بر می گردید؟ گفت: همین ساعت عازم هستم. من نیز همراه ایشان رفتم کاشان. وارد منزل ایشان که شدم، سراغ اوراق را گرفتم. گفت درون طویله ای است که پدران ما در آنجا چهار پایان خود را نگه می داشتند. رفتم آنجا و از میان آنبوه گرد و خاک اوراق زیادی را در آوردم و مشغول مطالعه و بررسی آنها شدم. (در اینجا داخل پرانتز باید این مطلب را عرض کنم که از جمله الطاف خداوند متعال به اینجانب این است که در اثر ممارست زیاد با نسخ خطی کهن، در زمینه کتابشناسی و نسخه شناسی مهارتی به دست آوردم که از نوع کاغذ و خط، تاریخ کتابت آن را حدس می زنم.) در بررسی اولیه حدس زدم که تاریخ کتابت آن اوراق، اواخر قرن پنجم و اوایل قرن ششم است و کاملاً نظرم را جلب کرد. در میان آنها چندین ورق، به هم متصل بود که در همان نگاه اول مشخص شد که کتابی است در علم کلام؛ اما این کتاب ابتدا و انتها نداشت. در حالی که من با توجه و علاقه کامل مشغول بررسی آن اوراق بودم، خانم آن مرد از بیرون به صدای بلند گفت: آقا چرا خودتان را معطل کردید، خدا پدرتان را بیامرزد ما حاضر هستیم یک چیزی به شما بدهیم که ما را از شر این اوراق خلاص کنید. لطفاً تمام اینها را از اینجا ببرید! من گفتم باشد شما یک چادر رختخواب پیچ بیاورید؛ آن خانم ضمن اینکه چادر را آورد، گفت: این هم دستمزد شما که این خاک و خوله ها را از اینجا می برید. من تمام آن اوراق را بستم، مقداری هم پول به آن آقا دادم که او خیلی خوشحال شد و به دیده تعجب می نگریست و کتابها را به قم آوردم. سپس از میان این اوراق، مجموعه ای از رسائل شیخ مفید که در اواخر قرن پنجم نوشته شده بود، به دست آمد. یکی - دو نسخه منحصر به فرد هم در میان آنها بود که هر کدام شامل ده تا پانزده رساله بود که اصل این نسخه ها، در کتابخانه مرحوم فیض کاشانی بوده است و ایشان به لحاظ اینکه میادا این نسخه ها از میان برود، به کاتب خود دستور فرموده بودند که آنها را استنساخ بکند.

قرآن کریم، بخط خطاط مشهور قرن چهارم هجری قمری، علی بن هلال معروف به «ابن بواب» که بسال ۳۹۲ هـ.ق، در بغداد کتابت گردیده است.

به اهواز رساندیم اما با کمال تأسف واسطه‌ها حتی یک ورق از آن را باقی نگذاشته بودند. ظاهراً وهابیه‌ها برای خرید نسخه خطی منابع شیعه پول خوبی می‌پردازند. آنها به انگیزه معدوم کردن این منابع، آنها را به قیمت‌های بالا از واسطه‌ها می‌خرند.

کلکسیونرهای قرآنی هم در خارج از کشور برای قرآنهاى خطی ارزش فراوانی قائل هستند که جذبۀ فروش این قرآنها را بسیار بالا برده است. کتابهای ادبی و هنری هم در خارج مشتریان مخصوص به خود را دارد. کلاً در زمینه خروج کتاب، ما با بعضی از مسؤلین محترم مذاکراتی داشتیم. که ان شاء الله راههای جلوگیری و ممانعت از آن به خوبی شناخته و عملی گردد.

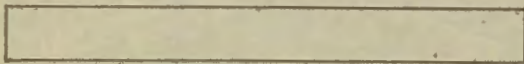
آنچه در زمینه گرد آوری و حفاظت این میراثهای فرهنگی بر مشکلات و تأسف ما دو صد چندان می‌افزاید، عدم همکاری و یا بدسلیقه بودن بعضی از دارندگان این مجموعه‌هاست که بعضاً به نابودی آن می‌انجامد. مثلاً کتابخانه‌ای شخصی در اصفهان وجود دارد که به لحاظ اختلافات ورثه، حدود هشتاد سال (یعنی از زمان قاجار) در آن مقفول مانده است و از سرنوشت کتابها هیچ خبری نیست. تمام تلاش و کوشش ما هم

همچنین روزی دیگر نامه‌ای از بابل برای ما رسید که فردی نوشته بود پدرم اهل علم و روحانی بوده و در گذشته است. مقداری کتاب قدیمی از ایشان به جا مانده است که می‌خواهیم آنها را بفروشیم، اگر شما مایل هستید برای خرید به اینجا بیایید. نامه قبل از ظهر یک روز زمستانی بسیار سرد به دست من رسید. من بلافاصله و بدون درنگ به همراه یک راننده روانۀ بابل شدم. جاده را برف زیادی پوشانده و در مواردی یخ‌بندان بسیار خطرناکی بود. با تمام مشکلات خود را به بابل رساندیم؛ پس از نیمه شب وارد شهر شدیم و در یک مسافرخانه بدون امکانات ساعتی را به سختی بسربردیم. سپس با زحمت زیاد نویسنده نامه را پیدا کردیم. یکی از مغازه داران بابل بود. به سراغ کتابها که رفتیم، دیدیم آنها را مانند خرمنی روی زمین مرطوب انباشته و چند عدد صندوق هم روی آنها گذاشته است. به او گفتم اینها را قیمت گذاری کن. گفت شما تمام اینها را ببرید، بعد هر چه قیمت آن شده برابم بفرستید. ما کتابها را به سختی داخل ماشین جای دادیم. ماشین چنان سنگین شده بود که گاه بیگانه کف آن به یخهای میان جاده برخورد می‌کرد. به سوی قم حرکت کردیم و در بازدید از آن کتابها به نسخه بسیار نفیسی از تألیفات محمد بن صفار قمی به نام بصائر الدرجات برخوردیم که در سال ۵۹۱ قمری نوشته شده بود. همچنین نسخه‌های دیگری که به خط علمای متأخر، یعنی قرن دوازده و سیزده نوشته شده بود، برخوردیم که در مجموع برای ما خیلی ارزنده بود.

علت شتاب ما برای به دست آوردن این گونه مجموعه‌ها همان نگرانی است که نسبت به واسطه‌های مزدور داریم؛ واسطه‌هایی که هنوز هم وجود دارند و می‌خواهند این منابع را از کشورهای اسلامی خارج کنند. در تهران، قبلاً کلیمیان و غیر کلیمیان بسیاری بودند که چنین مجموعه‌هایی را می‌خریدند و نقاشی آن را از خارج می‌ساختند. با کمال تأسف ظاهراً هنوز هم این کار انجام می‌شود و بنابر آنچه که معروف است، این مجموعه‌های گرانبها توسط بعضی از سفارتخانه‌های خارجی از کشور بیرون برده می‌شود. خاطرات تلخ ما در این زمینه بیشتر به تاراج همین واسطه‌ها مربوط می‌شود. یک روز از اهواز تلفن کردند که یک کتابخانه در معرض فروش است؛ ما به سرعت خود را

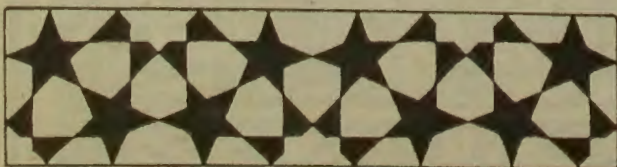

آن ضمیمه کردیم. ظاهراً یک جلد دیگر آن در لکنهو است که در صدد هستیم از آن نسخه هم عکسی تهیه کنیم. به طور کلی ما در پی تکمیل نسخ ناقص خود، ولو از طریق تهیه کتاب عکسی هستیم. نسخه تهنذیب مذکور از روی نسخه فخرالمحققین استنساخ شده و نسخه فخرالمحققین با یک واسطه از روی نسخه خود مرحوم شیخ طوسی استنساخ گردیده است.

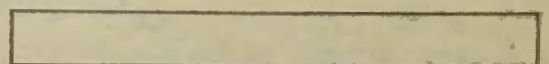
س: در پایان ضمن تشکر بسیار از اینکه مقداری از وقت شریف خود را در اختیار ما گذاشتید و ما را با این کتابخانه بزرگ آشنا کردید، اگر فرمایشی داشته باشید در خدمت شما هستیم.

ج: بنده عرضی ندارم، تنها خواسته من توجه لازم و شایسته به میراث فرهنگی و ذخائر باقی مانده از علمای پیشین است. امیدوارم مسؤولین ذی ربط سیاستی را اتخاذ کنند و به مورد اجرا بگذارند که از خروج و نابودی این میراث و ذخائر حتی الامکان جلوگیری شود و به شیوه مطلوبی برای فرهنگ ما و آیندگان محفوظ بماند. والسلام علیکم ورحمة الله وبرکاته.

برای پایان دادن به این وضع اندوهبار به جایی نرسیده است. در موردی دیگر یک کتابخانه در قزوین است که متعلق به یکی از دانشمندان معاصر مرحوم مجلسی، به نام میر حسین قزوینی است. تعداد کتابهای موجود بنا به آنچه در وقفنامه آمده، هجده هزار بوده است. ولی با کمال تأسف امروز بیش از هشتصد کتاب در آنجا موجود نیست. نه تنها ما نتوانستیم در جهت حفظ کتابهای باقی مانده، آنها را بخریم؛ که اجازه فیش برداری را هم به ما ندادند. از جمله کتابهایی که آنجا وجود دارد، رسائل خیام است که احتمالاً به خط خود خیام است. همچنین در این مجموعه کتابهای بسیار نفیسی از قبیل تلخیص الشافی که در تاریخ ۵۱۳ قمری تحریر یافته است، و رسائل ابن سینا با تاریخ تحریر ۴۸۰، وجود دارد. حدود صد جلد از این مجموعه از نفیستین نسخه های موجود در ایران است.

پیشنهاد ما به مسئولان محترم این است که مرکزی را برای این منظور پایه ریزی کنند که در آن تعدادی کارشناس خبره در آنجا باشند و با یک بودجه خوب بتوانند چنین کتابخانه هایی را خریداری و مانع از میان رفتن آنها بشوند.

س: آیا شما نمی خواهید برای استفاده بیشتر علاقه مندان نسخ خطی، اقدام به چاپ میکروفیلم های برگرفته شده از این نسخ بکنید؟

ج: چنین تصمیمی داریم و بناست بعضی از این نسخ حتی اگر هم چاپ شده باشد، میکروفیلم های آن را فاکس کنیم. از جمله یک نسخه نهج البلاغه و کتاب دیگری به نام الاصلی که مؤلف آن ابن الطقطقی است. در این جهت اولویتهایی را در نظر داریم.

البته آنچه بر تمام این مراحل مقدم است و اولویت دارد، تکمیل مجموعه های ناقصی است که در میان این نسخ به چشم می خورد. مثلاً ما یک جلد از مجموعه پنج جلدی کتاب تهنذیب مرحوم شیخ طوسی که به خط مرحوم حسین بن عبدالصمد جباتی حارثی، والد مرحوم شیخ بهایی است، داریم که ناقص است و باید تکمیل شود. اخیراً به وجود یک جلد دیگر آن در کتابخانه ملک واقف شدیم که بلافاصله از روی آن عکسی گرفتیم و به